

Erfgoed Magazine Alkmaar

Zomer 2026 nr. 76

Met de Grote Zerk App op ontdekkingstocht langs graven in de Grote Kerk

Vergeet vooral de Grote Kerk Alkmaar niet op Open Monumentendag 12 september. Het grootste monument in onze gemeente geeft dan niet alleen onderdak aan de Erfgoedmarkt en de kinderactiviteiten. Het monument biedt zelf ook een paar verrassingen. Zo is de normaal verborgen doopkapel speciaal voor deze dag toegankelijk gemaakt. En je kunt een ontdekkingstocht doen langs de grafzerken en zo een heleboel bijzondere verhalen ontdekken in de Grote Zerk App: "Blij dat er nu een eigentijdse vervanging komt van dat 100-jaar oude boek waar wij nog mee werken..."

Misschien is het je wel eens opgevallen, als je de Grote Kerk in Alkmaar binnenloopt: de vloer van de kerk bestaat volledig uit grafzerken. Maar wie zijn daar allemaal begraven? En wat zijn de verhalen van deze mensen? Dat kun je nu ontdekken via de Grote Zerk app. Niet alle verhalen, want nog lang niet alles is bekend. Maar het is een

mooie eerste stap om de informatie over de maar liefst 1755 graven in de Grote Kerk makkelijker bereikbaar te maken.

De Grote Kerk Alkmaar is een Gotische kerk, gebouwd tussen 1470 en 1520. In die tijd was het heel gewoon dat de kerk ook een begraafplaats was. Al was een graf in de kerk alleen weggelegd voor de rijkere inwoners. Er zijn veel graven die tot de verbeelding spreken. Zoals dat van de bakker met de naam Koekenbakker, die zowel op zijn gevel als op zijn graf een afbeelding had van de vier Heemskinderen. Of de graven van Wildeman en Paling en Van Foreest, die beiden hun naam gaven aan een hofje in Alkmaar.

Dikke map met informatie

"Wij lopen hier altijd rond met zo'n dikke map met kopietjes," vertelt Frenk Dieke, beheerder in de Grote Kerk. "Die komen uit een boek dat in 1926 is samengesteld door een wetenschapper. Eigenlijk best mooi dat wij, precies honderd jaar later, een tool krijgen die mensen direct toegang geeft tot die informatie!" **Lees verder op pagina 4 en 5 >**

DE 40^e OPEN MONUMENTENDAG!

Op zaterdag 12 en zondag 13 september openen in de gemeente Alkmaar maar liefst 86 monumenten hun deuren. Van eeuwenoude kerken tot pakhuizen, molens, hofjes, gemalen en raadhuisen. Sommige plekken ken je misschien alleen van buiten. Die zware houten deuren, smalle gangetjes of statige gevels waar je normaal gedachteloos langsloopt. En die op Open Monumentendag ineens allemaal opengaan. En dat niet alleen! Er is ook van alles te doen voor jong en oud. Dit jaar alweer voor de veertigste keer! **Lees verder op de volgende pagina's >**

Meld je aan voor het digitale Erfgoedmagazine met de uitgebreide artikelen op erfgoedalkmaar.nl

VOEL DE HISTORIE TIJDENS DE 40^E EDITIE VAN OPEN MONUMENTENDAG

86 monumenten open en van alles te beleven!

Historie leeft onder de inwoners van Alkmaar. Dat blijkt ook uit een peiling die de gemeente vorig jaar deed onder inwoners. Zij geven aan dat historie belangrijk is voor hun woonplezier. Dat herkenbare gevoel van thuiskomen tussen oude gevels, bruggen, kerktorens, molens en dijken. En wanneer kun je dat beter ervaren dan in het weekend van Open Monumentendag? Op 12 en 13 september gaan er maar liefst 86 monumenten open. En kun je twee dagen lang luisteren naar verhalen en plekken ontdekken waar je het bestaan niet van wist.

Bijna 1600 monumenten telt de gemeente Alkmaar. Die geven sfeer aan de binnenstad en de pittoreske dorpen. Misschien vraag jij je ook wel eens af, als je er langs loopt, welke verhalen zich hier hebben afgespeeld. Wie hier ooit woonden, werkten of naar de kerk gingen. Op Open Monumentendag kun je binnenstappen in een wereld die normaal gesloten blijft. Dit jaar alweer voor de veertigste keer!

Zaterdag 12 september Alkmaar, Oudorp en Koedijk

Op zaterdag 12 september zijn 62 monumenten open in Alkmaar, Oudorp en Koedijk. Dé kans om eindelijk eens dat ene hofje binnen te lopen of een kijkje te nemen in een molen. In verschillende kerken klinkt live muziek en op andere plekken vertellen vrijwilligers en bewoners over de geschiedenis van hun gebouw. De glazenier laat zien hoe glas-in-lood wordt gemaakt. In verschillende monumenten zijn er exposities, workshops of optredens. En in de Grote Kerk Alkmaar is de jaarlijkse Erfgoedmarkt waar erfgoedinstanties maar ook oude ambachten zich presenteren.

Voor de kinderen

Ook dit jaar is het hoogkoor in de Grote Kerk Alkmaar op zaterdag 12 september weer helemaal ingericht voor de kinderen. Met allerlei toffe activiteiten. Maar ook bij verschillende monumenten worden speciale kinderactiviteiten aangeboden.

Datzelfde geldt op zondag voor de dorpen. Kom hoepelen bij het Kleinste Huisje in Schermerhorn, kom helpen blussen in De Rijp met een heuse oude brandweerspuit en koop de snoepjes die je nog kent van oma, bij het kleinste snoepwinkeltje Bram en Aagje in Graft.

Wanneer?

Zaterdag 12 september
10.00 – 17.00 uur
Alkmaar, Oudorp & Koedijk

Zondag 13 september
11.00 – 17.00 uur
Schermer, Graft & De Rijp

Zondag 13 september

De Schermer, Graft en De Rijp

Op zondag 13 september verplaatst het programma zich naar de dorpen in de Schermer, Graft en De Rijp. Hier zijn in totaal 24 monumenten geopend. Na de drukke zaterdag, draait het tempo hier vanzelf wat omlaag. Tip: pak de fiets met je gezin en maak een tochtje langs verschillende dorpen. Maak een monumentale vaartocht tussen De Rijp en Graft, bezoek het raadhuis van Grootchermer of bewonder de eeuwenoude kerkjes van Noordeinde, Zuidchermer en Stompertoren. In Schermerhorn ben je welkom in het Regthuysje, de Grote Kerk en natuurlijk het Kleinste Huisje waar je in de tuin kunt opstappen voor een vaartocht door de Eilandspolder.

TIP

Brandblussen in De Rijp

In 1654 was er een grote dorpsbrand in De Rijp. Twee derde van het dorp ging toen in vlammen op. Geïnspireerd door het landelijke thema 'Veerkrachtig Erfgoed in tijden van onzekerheid', kijken we op zondag 13 september terug op de brand. Met een boeiende expositie in de kerk en met buiten een oude brandweerspuit die kinderen mogen uitproberen...

Volledige programma

Het wordt weer een Open Monumentendagweekend om nooit te vergeten. Het volledige programma is te vinden op omdalkmaar.nl

Als eerste op de hoogte?

Abonneer je op onze digitale nieuwsbrief. Dan ontvang je ook drie keer per jaar de digitale versie van Erfgoedmagazine Alkmaar.

Verder in dit nummer

Vervolg Ontdekkingstocht met Grote Zerk App	4
Dooptempel Grote Kerk voor één dag geopend	5
Bätz-Witte orgel De Rijp gerestaureerd	6
Ervaar het middeleeuwse kasteelleven in Oudorp	7
Het Alkmaarse erfgoed uit de Koude Oorlog	8/9
De Rijper zweetvoeten van Maartje	10
Help het immaterieel erfgoed in beeld te brengen	11
Een rondje over de Algemene Begraafplaats	12/13
Specialistisch onderzoek naar bottenvloer	14/15
Bijzondere bodenvondsten	16

Bekijk het digitale Erfgoedmagazine met de uitgebreide verhalen en meer foto's

TIP

Plattegrond

Bekijk de plattegrond op omdalkmaar.nl. Liever iets in je handen? Papieren plattegronden zijn te vinden bij de bibliotheken, de musea, de VVV's en in de horeca.

Gratis tickets

(Voor enkele activiteiten en monumenten)

Net als andere jaren, zijn er weer enkele monumenten in Alkmaar die je op afspraak kunt bezoeken. Zoals bijvoorbeeld het beklimmen van de Waagtoren of een rondleiding in Huize de Dieu aan de Langestraat. Hiervoor is een (gratis) ticket nodig. Ook zijn er, vanwege de verwachte drukte, verschillende activiteiten waarvoor je een gratis ticket nodig hebt. De tickets zijn te bestellen vanaf 22 augustus 10.00 uur op omdalkmaar.nl. Wees er snel bij want op is op.

Wandel door de verdwenen kastelen in Oudorp!

In Oudorp zijn ook dit jaar weer verschillende monumenten open. Maar wist je dat hier ooit ook twee kastelen stonden? Op het kasteelterrein van De Nieuwburg, kun je op 12 september het kasteelleven uit de late middeleeuwen ervaren. Met een middeleeuws kampement, workshops zwaardvechten voor kinderen en een audiotour die je meeneemt door het kasteel van toen. (zie ook pagina 7)

TIP

< [vervolg pagina 1](#)

“Ik ben hier gastheer en gids,” vult Ben Verdonk aan, “en ik heb het boek de afgelopen jaren vaak in handen gegeven aan mensen die binnenkwamen met vragen over de graven. Maar ze werden er meestal niet veel wijzer van. Sinds die beschrijving is gemaakt, zijn er ook nog verschillende grafstenen verplaatst. Er is een kelder geplaatst en er is natuurlijk ook een heleboel opgegraven. (Dit was tijdens de restauratie van de kerk in 1994 en 1995. Hierover verscheen de publicatie Graven in de Grote Kerk, RAMA 8, te vinden op erfgoedalkmaar.nl, red.).

De app biedt alles wat er nu bekend is

Gert van Kleef gaf de opdracht tot het maken van een app, namens de Grote Kerk Alkmaar. De Grote Zerk App kwam tot stand in samenwerking met de gemeente Alkmaar, die een deel financierde en met het Regionaal Archief Alkmaar.

Gert: “De nieuwe applicatie geeft weer wat wij op dit moment weten, maar dat is dus lang niet alles. Van veel zerken zal het nog jaren vergen om te ontdekken wie daar hebben gelegen. Toch zijn er ook vele honderden waar we het wel van weten. Alle informatie die voorhanden was in het archief, is erin opgenomen.”

Ben: “Ik merk steeds weer dat er veel interesse is in de graven. Elke twee weken komt er wel iemand binnen met een vraag. Of een voorouder hier begraven is, bijvoorbeeld. Het helpt als ze het zeker weten, dat maakt het zoeken makkelijker...”

Het graf van Oopjen

Frenk: “Er zijn wel echt veel mooie verhalen. Zo weten heel veel mensen niet dat Oopjen, van het bekende levensgrote huwelijksporstret van Rembrandt, hier begraven ligt.”

Ben: “En haar man Marten is begraven in de Oude Kerk in Amsterdam. Oopjen lag trouwens wel in een dubbel graf. Maar op gegeven moment kon de familie dat niet meer betalen...”

Frenk: “Toen is één van de twee stenen weggehaald. En de helft daarvan is weer ergens anders in de kerk beland...”

Het graf van bakker Koekenbakker met de afbeelding van de vier heemskinderen, die ook op de gevel van de bakkerij stond

De Grote Zerk App

Meer over de Grote Zerk App vind je op grotekerkalkmaar.nl

Ben Verdonk en Frenk Dieke bij de plattegrond van de kerk

Ben: “Het verhaal van Oopjen kom je dus tegen in de app. Net als het verhaal van de vrouw die zich omdraaide in haar graf en het verhaal van Paling en van Foreest natuurlijk, bekend van de hofjes. We zijn echt blij met de app, al weet ik zeker dat er nog steeds mensen teleurgesteld zullen worden omdat ze niet vinden wat ze zochten.”

Gert: “Ja, dat is helemaal waar, dat is helaas niet anders. En in de tussentijd blijven we de informatie aanvullen waar dat kan. Dat gebeurt in nauwe samenwerking met het Regionaal Archief.”

Tot het begin van de negentiende eeuw werd de kerk als begraafplaats gebruikt. Toen werd het steeds minder populair, totdat begraven in de kerk in 1830 verboden werd.

Ben: “Dat had wel consequenties, want het was een goed verdienmodel voor de kerk. Je ziet dan ook dat het onderhoud van de Grote Kerk na dat verbod gillend achteruit is gegaan.”

Ben met de map met kopieën waar tot nu toe alle informatie over de graven uit gehaald moest worden

Helemaal achterin de Grote Kerk Alkmaar, links achter het grote Van Hagerbeer/Schnitger orgel, is een ruimte waar je als bezoeker nooit komt. De ruimte is keurig afgeschermd en in gebruik als opslag. Maar links achterin zit nog altijd de doopkapel. Het was het idee van beheerder Frenk Dieke om die, speciaal voor Open Monumentendag, zichtbaar te maken voor de bezoekers.

Doopkapel Grote Kerk voor één dag geopend

Frenk: “Ik probeer elk jaar op Open Monumentendag iets bijzonders uit te lichten. Dat was een keer het graf van Maarten van der Meijden. We hebben ook twee keer de orgelluiken gesloten, zodat je als bezoeker die prachtige schilderijen kon bewonderen. En ook dit jaar wilde ik graag iets laten zien wat normaal niet te bezichtigen is. En zo kwam ik op die doopkapel, waar ook nog een heel bijzonder hek bij hoort. Om het te zien, zou je je nu een weg moeten banen door alle audiovisuele middelen die daar zijn opgeslagen, maar die ruis halen we dus voor één dag helemaal weg.”

Gert: “Eigenlijk was het destijds ook een uitermate pijnlijke beslissing om die mooie ruimte voor opslag te benutten. Maar er was geen andere mogelijkheid.”

Ben: “Wat de verrassing nu dus des te groter maakt. Er zijn een paar opvallende dingen, zoals inderdaad dat houten doophek. En een eikenhouten kastje, ingebouwd in de dikke muur. Waarschijnlijk voor de olie, het zalfsel en een schelp om het doopwater mee te scheppen. En in de buitenmuur zit een piscina. Een natuurstenen wasbakje met een opening naar buiten, waar vroeger het kerkhof was.”

Alleen in de katholieke tijd

“De doopkapel werd trouwens alleen in de katholieke tijd gebruikt. In de protestantse tijd (na de reformatie, in 1573, red.) werd er gedoopt tijdens de kerkdienst, in aanwezigheid van de kerkgangers. Maar volgens het katholieke geloof moest een baby zo snel mogelijk gedoopt worden. Je werd immers geboren met de erfzonde en die werd geneutraliseerd door het doopritueel. In die tijd gebeurde het vaker dat baby'tjes stierven. En als je dan niet gedoopt was, kwam je dus niet in de hemel. De moeder was er vaak helemaal niet bij als zo'n kind gedoopt werd. Die lag dan vaak nog in het kraambed.

Het was altijd een nogal stressvolle gebeurtenis op het moment dat zo'n vader met zijn kind de kerk in kwam racen. Dan was het belangrijk dat je in de doopkapel alles bij de hand had, zodat je snel kon handelen. Het hele ritueel gaan we uitleggen en demonstreren op Open Monumentendag. En daarvoor krijgen we de lavabo te leen uit het Archeologisch Centrum.”

Lavabo

De lavabo die op 12 september getoond wordt, is een vijftiende-eeuws luxe bronzen watervat met twee tuiten, net als het keteltje dat ooit in de piscina hing in de doopkapel in de Grote Kerk. Hij is gevonden in 2007 in een beerput in de Langestraat onder voormalig modehuis Meijer. In de zomer van 2025 maakte de lavabo deel uit van een expositie in het Rijksmuseum. Nu is hij weer voor één dag te bewonderen op Open Monumentendag.

Het gewelf van de doopkapel

Frenk Dieke laat zien hoe het er straks uitziet, als de opslagruimte leeg is...

Lees het volledige interview [op erfgoedalkmaar.nl](http://erfgoedalkmaar.nl)

Bätz-Witte orgel Grote Kerk De Rijk gerestaureerd

“Er was altijd al een verborgen schoonheid, die nu in volle glorie naar buiten komt”

Vorig jaar kon je tijdens Open Monumentendag al een kijkje nemen bij de restauratie van het monumentale orgelbalkon in de Grote Kerk van De Rijk. Inmiddels is ook het orgel zelf gerestaureerd. Na maanden van zorgvuldig vakwerk klinkt het instrument weer zoals het ooit bedoeld was. En natuurlijk is de Grote Kerk weer geopend op Open Monumentendag, zondag 13 september. Dan is er een tentoonstelling te zien over de grote brand in De Rijk in 1654. En je kunt het gerestaureerde orgel bewonderen. Mét uitleg van organist Gerard Jan Slegt.

1 De restauratie van het Bätz-Witte orgel begon letterlijk bij de basis. De kerk verzakt al eeuwen langzaam. De twee zuilen waarop het orgelbalkon aan de voorkant rust, waren anders gefundeerd dan de kerk. Daardoor zakten ze sneller dan de kerk zelf. Hierdoor kwam het orgel steeds schever te staan. Voor een orgel is dat een serieus probleem. De bijna 1.200 pijpen zijn gemaakt van lood. Dat is een zacht metaal, waardoor de pijpen kunnen vervormen of zelfs bezwijken als ze niet meer recht staan.

Daarom werd eerst het balkon ondersteund, zodat de zuilen konden worden gedemonteerd, en de basis weer kon worden opgebouwd. Vervolgens haalde orgelbouwer Flentrop in Zaandam

vrijwel alle 1.200 orgelpijpen uit het instrument om ze schoon te maken, te herstellen en opnieuw af te stellen.

Eind juni werd de restauratie officieel afgerond. Even daarvoor kreeg Gerard Jan Slegt, de vaste organist van de Grote Kerk, al de gelegenheid om het te proberen: “Toen zaten nog niet eens alle pijpen erin, maar ook toen kon je al duidelijk het verschil horen!”

4

Verborgen schoonheid

“Het orgel had altijd zo’n verborgen schoonheid. En die komt nu weer in alle glorie naar buiten. De bouwer heeft het orgel zo gemaakt dat het ook in een mindere conditie goed klinkt. En in de jaren tachtig is ook al een deel gerestaureerd. Maar het kon dus nog mooier.”

Op 12 juli verzorgde Gerard Jan Slegt, samen met enkele andere organisten, een gratis concert in de kerk om te vieren dat het orgel hersteld was: “Het was alsof we op een compleet ander instrument speelden. Het orgelbalkon was natuurlijk ook recht gezet. Maar voorheen stond het dus gewoon scheef, waardoor het heel zwaar was om de toetsen in te drukken. Mensen die er vaker op speelden, waren daaraan gewend. Maar anderen konden er niet zo makkelijk op spelen. Nu het instrument recht staat, speelt het gewoon veel beter en kun je er ook weer veel meer mee doen!”

Kom langs op Open Monumentendag

Op Open Monumentendag, zondag 13 september kun je het resultaat zelf bewonderen. Gerard Jan is dan van 12.00 uur aanwezig om uitleg te geven en te laten horen hoe het orgel klinkt.

Daarnaast is in de Grote Kerk een tentoonstelling over de grote brand van 1654. Dit in aansluiting op het landelijke thema van dit jaar: Veerkrachtig Erfgoed. We zien hoe De Rijk deze grote verwoestende brand heeft overleefd en hoe alles weer is opgebouwd, inclusief de kerk.

Lees het hele artikel op erfgoedalkmaar.nl

1 Het binnenwerk van het orgel is zorgvuldig schoongemaakt, **2** Het orgelbalkon tijdens de verbouwing, **3** De nieuwe veilige trap, **4** Organist Gerard Jan Slegt achter het Bätz-Witte orgel.

Beleef het kasteelleven in de late middeleeuwen op Open Monumentendag

Voorburch van de Nieuwburg weer even het terrein van bakkers, tingieters, leerwerkers en kruidenvrouw

In de Oudorperpolder, op het voormalige kasteelterrein van de Nieuwburg, komt op Open Monumentendag het kasteelleven van de late middeleeuwen weer tot leven. Met een middeleeuws kampement op de plek van de voorburch. Dat was vroeger ook de plek van de bedrijvigheid, vertelt onze archeoloog Nancy de Jong, die gespecialiseerd is in kastelen: “Hier werd het brood gebakken, het bier gebrouwen, de brandstof opgeslagen en werden de dieren gestald.” Die sfeer brengen we op zaterdag 12 september voor één dag terug. Met een middeleeuwse kampement met ambachten, een troubadour, een audiotour en workshops zwaardvechten voor de kinderen.

Van kasteel de Nieuwburg is boven de grond niet veel meer te zien. Het is in 1517 verwoest door het beruchte leger van Grote Pier. Op het kasteelterrein zie je alleen nog de contouren van wat er vroeger heeft gestaan. De hoofdburcht en de voorburch zijn goed te onderscheiden.

Terrein voor dagelijkse bedrijvigheid

“Het meest bekende deel van een kasteel is natuurlijk de hoofdburcht,” vertelt Nancy de Jong, “maar veel van de dagelijkse bedrijvigheid vond juist plaats op de voorburch. Dat was een druk werkterrein waar iedere dag mensen aan het werk waren, goederen aangevoerd en opgeslagen werden en waar dieren werden verzorgd.”

“Dat weten we onder meer door onderzoek naar de grafelijke rekeningen. Dat is in feite het huishoudboekje van de kastelein, en dat is bewaard gebleven. Daaruit lezen we dat hier een opvallend grote hoeveelheid gebouwen heeft gestaan. Zo lezen we over een mosterdmolen, een rosmolen, stallen, een bakhuis, een brouwhuis, een turfhuis, een duiventoren en zelfs een gevangenis. Samen geven zij een goed beeld van de verschillende functies die op de voorburch aanwezig waren. Hier werd het brood gebakken, het bier gebrouwen, de brandstof opgeslagen en dieren gestald. De gevangenis laat ook zien dat er hier rechtspraak werd uitgeoefend.”

Audiotour

Duik nog wat dieper in de geschiedenis van de Nieuwburg met de audiotour. Speciaal voor ons gemaakt en ingesproken door Marius Bruijn, de Kasteeldetective.

Workshops zwaardvechten voor de jeugd

Leer zwaardvechten als een ridder en verdedig kasteel de Nieuwburg tegen het leger van Grote Pier! Meedoen kan met een gratis ticket. Die zijn vanaf 22 augustus 10.00 uur te reserveren op omdalkmaar.nl. Kom kijken of doe mee!

Beleef het kasteel op 12 september

Veel van de bedrijvigheid van toen kun je terugzien op 12 september op het kasteelterrein. Er staan middeleeuwse tenten. En je maakt kennis met allerlei ambachten, gedemonstreerd door mensen met een passie voor de middeleeuwen, samen-gebracht in de Compagnie van Brederode. Piet Groot, de tingieter, vertelt: “Wij vinden het allemaal erg leuk om te laten zien hoe het ging in de middeleeuwen. We gaan dan volledig terug in de tijd. Wat we doen is echt authentiek, alles moet kloppen. Je kunt geen vijftiende-eeuwse schoenen aantrekken bij een veertiende-eeuwse jurk.”

Colette en Rutger brachten erfgoed uit Koude Oorlog in Alkmaar in beeld

"Mensen vroegen zich af of er marsmannetjes door de straten liepen"

Onder de Alkmaarse grond zijn nog verschillende bunkers, schuilplaatsen en commandoposten te vinden uit de Koude Oorlog. Het is een stukje verborgen geschiedenis, dat is blootgelegd in het boek *Schuilen voor de atoombom in Alkmaar, het erfgoed van de Koude Oorlog*. Aan de hand van deze bijzondere plekken laten Rutger Noorlander en Colette Cramer zien hoe Nederland zich tijdens de Koude Oorlog voorbereidde op een mogelijke atoomoorlog. En het blijkt dat Alkmaar daar een opvallende regionale rol in speelde: "Alkmaar lag gunstig vanwege de windrichting."

In 2017 schreven ze al het boek *Schuilen in Den Haag*. En dat was de eerste inventarisatie van de Koude Oorlog bij een gemeente. Vervolgens kregen Colette Cramer en Rutger Noorlander de opdracht van de gemeente Alkmaar om ook hier zo'n inventarisatie te doen. Dat gebeurde in samenwerking met Regionaal Archief Alkmaar. In mei verscheen het boek *Schuilen voor de atoombom in Alkmaar, het erfgoed van de Koude Oorlog*, uitgegeven door de Stichting Alkmaarse Historische Publicaties.

Stemmen van toen

Voor het boek interviewden Colette en Rutger twaalf mensen die in de jaren zestig, zeventig en tachtig van de vorige eeuw actief waren op dit gebied. Rutger: "De informatie uit archieven is toch wat beperkt. Die persoonlijke verhalen geven veel meer diepte. De verhalen zijn trouwens allemaal terug te vinden op de website van het archief."

Eigenlijk is dit het eerste boek in Nederland waar op lokaal niveau zo diep wordt ingegaan op dit onderwerp. Goed dat de gemeente Alkmaar er vroeg bij was om ons die opdracht te geven. Want inmiddels zijn er al een paar mensen overleden die wij hebben geïnterviewd. Hun verhalen hebben we nog kunnen vastleggen en die zijn heel waardevol gebleken."

Centrale rol voor Alkmaar

Colette: "In de voorbereidingen op een eventuele atoomoorlog speelde Alkmaar best wel een centrale rol. Dat gold sowieso al voor Amsterdam als hoofdstad. En ook voor Den Helder, omdat daar de marine zat. Beide steden zouden een doelwit zijn. En Alkmaar lag gunstig vanwege de windrichting. Met de veelvoorkomende (zuid)westenwind zou bij een atoomaanval op Amsterdam of Den Helder de wolk met radioactieve straling niet over Alkmaar gaan. Dan zou Alkmaar worden 'gespaard'. Dat zie je terug in de

Eén van de ruimtes in het Nucleair Chemisch Onderkomen, met noodluiken naar andere ruimtes

objecten die hier zijn aangelegd. Dat zijn bijna allemaal commandoposten."

Op 12 september gaan jullie rondleidingen geven in de atoombunker bij de voormalige telefooncentrale in Alkmaar. Wat is er bijzonder aan die bunker?

Colette: "Nou, dit is een NCO, een Nucleair Chemisch Onderkomen. De meeste schuilplaatsen uit de Koude Oorlog, daar ga je in vóór een aanval. Als het goed is, weet je dat die eraan komt. Dan kon je er twee weken verblijven om daarna weer veilig naar buiten te kunnen. Maar bij zo'n NCO zit dat anders. De PTT had natuurlijk een belangrijke taak in de communicatie en moest ervoor zorgen dat die intact bleef. Zij hadden een speciale Instandhoudingsdienst."

Rutger: "En het personeel dat dan in deze bunker verbleef, moest tussendoor ook naar buiten kunnen om bijvoorbeeld een kapotte communicatiekabel te repareren. Daar hadden ze speciale gaspakken voor. En een uitgebreid reinigingsritueel als je weer naar binnen ging."

Colette: "Ze hadden ook allerlei meetsystemen binnen om steeds in de gaten te kunnen houden hoe het er buiten voorstond."

Wat krijg je te zien tijdens de rondleiding?

Rutger: "We laten alle ruimtes zien en vertellen dan het verhaal dat erbij hoort. In de bunker zie je nog een heleboel dingen terug waaraan je de taken van de toenmalige Instandhoudingsdienst kunt herkennen. Wij weten nu hoe de verschillende ruimtes werden gebruikt en hebben ook de verhalen gehoord van mensen die destijds betrokken waren. Die brengen we graag over."

Colette: "In het boek kun je bijvoorbeeld lezen over de oefeningen die ze deden destijds. Dan gingen er personeelsleden naar buiten, gehuld in groene gaspakken en met gasmaskers op. Zo reden ze dan door de Alkmaarse straten. Daar zijn toen veel mensen van geschrokken. De politie kreeg toen verschillende meldingen van mensen die zich afvroegen of er marsmannetjes door de straten gingen..."

De commandoruimte van de Bescherming Bevolking tijdens een oefening (na 1962).

De groene, dikke, stalen entreedeur van het Nucleair Chemisch Onderkomen (NCO) bij de oude PTT Telefooncentrale.

Rutger: "Waarop de PTT besloot om die pakken voortaan maar achterwege te laten tijdens de oefeningen."

Colette: "Er is ook veel geoefend met mogelijke scenario's. Zoals bijvoorbeeld dat er zogenaamd een kernbom op Den Helder viel, bij de marinehaven. En dan gingen ze daarna gezellig Chinees eten met elkaar. Daar hebben we nog foto's van gekregen die ook in het boek zijn opgenomen. Maar als je meegaat met de rondleiding, zie je bijvoorbeeld dat de richels nog zichtbaar zijn van de zwevende vloeren. En de stalen noodluiken om van de ene naar de andere ruimte te gaan. Ook is het leuk om vanaf de nooduitgang naar boven te kijken. Die zit denk ik wel 8 meter onder de grond!"

Rutger: "En vergeet niet de fietsen die deel uitmaakten van de voorzieningen en die er nog steeds zijn. Die hadden een speciale functie, maar die gaan we hier niet verklappen. Dat vertellen we graag tijdens de rondleiding ..."

Kun je nog een paar opvallende dingen noemen die in jullie boek naar voren komen?

Rutger: "Ja, het luchtvaartcentrum aan de Boezemsingel. De kluis en de schuilplaats onder de voormalige Nederlandsche Bank. Maar ook de grote hoeveelheid aanpassingen die destijds zijn gedaan aan bruggen, vanuit de Wet Bescherming Waterstaatswerken in Oorlogstijd. Om de Alkmaarse grachten af te kunnen sluiten van het Noordhollandsch Kanaal en zo te voorkomen dat ze zouden leegstromen als er een dijk van het Noordhollandsch Kanaal zou worden gebombardeerd."

Ook veel bruggen langs de Helderseweg zijn aangepast in de periode van de Koude Oorlog. Met gleuven voor stalen balken om de grachten te kunnen afsluiten van het Noordhollandsch Kanaal.

Colette: "Of de parkeergarage onder Theater de Vest. Daar zouden zesduizend mensen in kunnen schuilen. Tijdens ons onderzoek ter plekke, vonden wij nog twee stalen schuifdeuren, ingemetseld achter een muurtje en verscholen in een afgesloten ruimte. Dat was op basis van de plattegronden van destijds. De deuren bleken nog intact, er staan foto's van in het boek."

Lees het hele interview op erfgoedalkmaar.nl

De presentatie van het boek in het stadhuis in de Langestraat. De auteurs, Rutger en Colette, staan links en in het midden. Foto: JJ Foto

Rondleidingen in de atoombunker op Open Monumentendag

Op Open Monumentendag, zaterdag 12 september, verzorgen Colette en Rutger rondleidingen in de atoombunker onder De Telefooncentrale aan de Koelmalaan.

Meedoen kan met een gratis ticket, vanaf 22 augustus 10 uur verkrijgbaar op omdalkmaar.nl

Wees er snel bij, want het aantal is beperkt en op is op.

De Rijper zweetvoeten van Maartje Bos en andere verhalen

Ontdek de verhalen achter de qr-codes

Bij steeds meer panden in de gemeente Alkmaar zie je bordjes verschijnen met een aansprekende korte tekst en een qr-code. Via de qr-code ontdek je veel meer over het monument en de mensen die er ooit gebruik van maakten. Via foto's, filmpjes en verhalen. Zoals bijvoorbeeld het verhaal van het weesmeisje Maartje dat je kunt lezen als je de qr-code scant op het gevelbordje van Museum In 't Houten Huis in De Rijp.

In het houten huis aan de Tuingracht 13 in De Rijp zit nu een oudheidkundig Museum. Met de toepasselijke naam Museum in 't Houten Huis. Maar vanaf het midden van de achttiende eeuw tot in 1965 was dit het 'Gemeene wees- en armenhuis'. In een artikel in de Rijper Courant in 1925, maken we kennis met Maartje Bos. Die door haar 'Rijper zweetvoeten', het te snel verslijten van haar kleding én haar voorliefde voor lezen, niet in staat bleek een baan te houden.

Aan de hand van brieven lees je hoe de verschillende weesmeesters en werkgevers hun best deden om dit weesmeisje een goede toekomst te geven.

Geschied om in dienst te gaan

De eerste brief is van 7 november 1886. Geschreven door M.W. Scheltema, bestuurder van de "Maatschappij tot opvoeding van Weezen in het Huisgezin". Hij schrijft de brief aan J. Visser, waarschijnlijk de weesvader van het Gemeene Wees- en Armenhuis van De Rijp.

Vervolgens is er een briefwisseling met onder andere enkele werkgeefsters. In één van de brieven staat dat Maartje nieuwe kleding nodig heeft. De weesmoeder in het weeshuis maakte de hemden en broeken al met opzet te groot. Maar Maartje groeide er al heel snel uit. Volgens haar eerste werkgever, mevrouw Hoogenraad, versleet ze haar kleding ook nogal snel. "Bij mijn laatste bezoek aan mevrouw Hoogenraad klaagde deze dame zeer over de slordigheid van Maartje," zegt Scheltema in zijn brief, "maar ook over het verwaarlozen van haar kleding en het spreken van onwaarheid".

Zin om iets leuks te doen? Check de Erfgoedagenda!

In de Erfgoedagenda voor de regio Alkmaar vind je evenementen die over erfgoed gaan óf die in een monument plaatsvinden. Van exposities en lezingen tot en met concerten en rondwandelingen. Ben je zelf organisator? Je kunt je evenement gratis plaatsen!

Foto rechts: Conservator Tosca Sombroek met het zojuist geleverde gevelbordje voor Museum In 't Houten Huis.

Foto onder: Weeskinderen met de weesvader en -moeder en regenten bij het weeshuis in De Rijp. De foto is gemaakt in 1886. Het kan goed zijn dat Maartje hier tussen staat. Foto: Oudheidkundige Vereniging Het Schermerreiland.

In de periode die volgt gaat Maartje van werkgeefster naar werkgeefster. Maar steeds zonder succes. Ze blijkt last te hebben van Rijper zweetvoeten, wat dat ook mag zijn. En ze heeft elke vier weken nieuwe schoenen nodig. Ook heeft ze een 'vreemde hartschicht'. Maartje hield van lezen. Volgens meneer Scheltema een "vreemd verschijnsel voor iemand uit haar stand". Alle goede bedoelingen om Maartje verder op weg te helpen, lopen uit op niets. En uiteindelijk wordt Maartje weer opgevangen in het Weeshuis.

Lees het hele verhaal op erfgoedalkmaar.nl op de pagina van Museum In 't Houten Huis.

Ook op Open Monumentendag

Lang niet alle interessante panden in de gemeente Alkmaar hebben een gevelbordje. Maar alle monumenten die meedoen aan Open Monumentendag, hebben wel een eigen pagina op de website. Met in de meeste gevallen ook een heleboel extra informatie. Daarom tref je in het Open Monumentendagweekend bij elk pand dat je binnenkomt, kleine kunststof bordjes aan met de qr-code naar de juiste pagina.

Volg jij Erfgoed Alkmaar al op Facebook en Instagram?

Volg jij Erfgoed Alkmaar al op Facebook en Instagram? Hier vind je, behalve elke week een verrassend Detail op Dinsdag en een verse Vondst op Vrijdag, nog veel meer waardevolle foto's, filmpjes en wetenswaardigheden over erfgoed in de gemeente Alkmaar.

Laat zien wat onze gemeente bijzonder maakt

Help mee om het immaterieel erfgoed van Alkmaar beter zichtbaar te maken

De gemeente Alkmaar wil het immaterieel erfgoed meer onder de aandacht brengen. Immaterieel erfgoed is levend erfgoed. Het is er wel maar je kunt het niet aanraken. We weten dat er in onze gemeente veel bijzondere tradities, gebruiken en ambachten zijn die in ere worden gehouden. Maar waarschijnlijk kennen we ze nog lang niet allemaal. Daarom zijn we op zoek naar organisaties, verenigingen en groepen die zich inzetten voor een traditie, ambacht of gebruik dat typisch is voor onze gemeente. Om met elkaar het immateriële erfgoed nog beter zichtbaar. En er met elkaar voor te zorgen dat we het doorgeven.

Bij het woord erfgoed denk je misschien al snel aan monumenten, historische gebouwen of archeologische vondsten. Maar erfgoed is veel meer dan dat. Ook tradities, ambachten, feesten, verhalen en gebruiken horen erbij. Ze vormen samen het immateriële erfgoed: levend erfgoed dat van generatie op generatie wordt doorgegeven en zich steeds verder ontwikkelt.

Wat is immaterieel erfgoed?

Immaterieel erfgoed kun je niet vastpakken, maar je kunt het wel beleven. Het zit in wat mensen doen, maken, vieren en doorgeven. Dat kan een eeuwenoude traditie zijn, maar ook een jongere activiteit die inmiddels een vaste plek heeft gekregen in onze samenleving.

Denk bijvoorbeeld aan volksdansen, oude ambachten zoals mandenvlechten, klompen maken of brongieten, het molenambacht, verhalen vertellen of het werk van een dorpsomroeper. Maar je hoeft niet eens zo ver terug te gaan in de tijd. Want ook jaarmarkten, kermissen, herdenkingen en lokale vieringen horen erbij. Zoals het herdenken van gebeurtenissen rondom Pak Yon ofwel Jan Janszoon Weltevree. En soms groeien nieuwe initiatieven uit tot gemeentelijk erfgoed, zoals bijvoorbeeld Kaeskoppenstad of de Leeghwaterdagen. Maar ook bijvoorbeeld visvangst, oude breipatronen of een oude kegel- of knikkerbaan die nog steeds in gebruik is, zijn voorbeelden van immaterieel erfgoed. Juist doordat mensen deze tradities blijven beoefenen en doorgeven, blijven ze bestaan. Daarom wordt immaterieel erfgoed ook wel levend erfgoed genoemd.

Bijeenkomst in 2027

In het voorjaar van 2027 organiseert de gemeente Alkmaar een bijeenkomst over immaterieel erfgoed. Tijdens de bijeenkomst staat het uitwisselen van kennis en ervaringen centraal. Ook kijken we met elkaar naar de mogelijkheden die het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN) en de provincie Noord-Holland bieden om immaterieel erfgoed te behouden en verder te versterken.

Ben je betrokken bij een traditie, ambacht of vereniging? Stuur een e-mail naar erfgoed@alkmaar.nl, dan ontvang je een uitnodiging. Je bent van harte welkom om mee te denken, ervaringen te delen en andere organisaties te ontmoeten.

Knikkeren is al honderden jaren een traditie in knikkerdorp Grootchermer

De Schermerdansers bij de Museummolen in Schermerhorn op Open Monumentendag. Een mooi voorbeeld van immaterieel erfgoed in de gemeente Alkmaar. Dit jaar te zien bij korenmoen de Otter in Oterleek, op zondag 13 september.

Laat jouw immateriële erfgoed zien

In de tussentijd nodigen we je uit om jouw immateriële erfgoed te laten zien waar dat kan. Op markten, open dagen, dorpsfeesten of evenementen als Open Monumentendag.

Meld je activiteit aan bij KIEN

Wil je jouw activiteit nog beter zichtbaar maken? Dan kun je je gratis aanmelden bij het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN). Jouw organisatie of vereniging krijgt dan een plek in het landelijke online overzicht. Daarnaast biedt KIEN ook praktische ondersteuning, zoals advies over subsidies, publiciteit, vrijwilligers, bestuur en het levend houden van tradities. Bovendien brengt KIEN organisaties met elkaar in contact, zodat kennis en ervaringen kunnen worden gedeeld. **Tip:** Kijk op immaterieelerfgoed.nl wat KIEN voor jou kan betekenen. Bijvoorbeeld bij het verbeteren van je zichtbaarheid online.

Zo kunnen ook nieuwe generaties kennis maken met immaterieel erfgoed in de gemeente Alkmaar.

Monumentale momenten op de Algemene Begraafplaats in Alkmaar

'Een vredige andere wereld waar het schijnbaar goed toeven is'

Voor de mooiste ontdekkingen op Open Monumentendag hoef je niet altijd eerst een deur door. Soms is al het moois juist buiten te zien. Zoals bij de Algemene gemeentelijke Begraafplaats aan de Westergweg in Alkmaar, een trouwe deelnemer aan Open Monumentendag. Stap door het monumentale poortgebouw het terrein op en je bent meteen in een andere wereld. Beheerder Fons Polman nam ons mee tijdens een rondje over deze tweehonderd jaar oude begraafplaats, waar sommige bomen minstens zo monumentaal zijn als de oudste graven: "Iemand die hier altijd wandelde, wilde begraven worden onder de Japanse esdoorn."

We lopen langs het water, langs een aantal graven met grafstenen en komen al snel bij een stukje schijnbaar onaangetaast groen: "Dit hoekje van het oude deel van de begraafplaats hebben we nu ingericht met honderd natuurbegraafplaatsen. Onze ecooloog heeft een bloemenmengsel gemaakt met inheemse planten en bloemen en de paden zijn van gras. Op het terrein rondom de boom zijn graven en onder de boom is plek om urnen te begraven. Er is veel animo voor natuurbegraafplaatsen. Vandaar dat we verderop, op het nieuwe deel ook nog eens vijfhonderd plaatsen hebben ingericht. Ook daar is het een paradijsje."

Het deel voor natuurlijk begraven, met zijn graspaden en wilde planten, ziet er heel anders uit dan de lanen met grafstenen waar we zojuist langs kwamen. En toch is alles in perfecte harmonie, tussen het overweldigende groen en de waterpartijen met nostalgische bruggetjes.

Arcadisch landschap

'Voor het poortgebouw en de dienstgebouwen op de hoeken kozen de ontwerpers een sobere Grieks-Dorische bouwstijl', schreef onze monumentenadviseur Anne Pauptit in één van zijn afleveringen van de rubriek Detail op Dinsdag. 'Achter de monumentale muur die het leven van de dood scheidt,' vervolgt Anne, 'is een arcadisch

Het poortgebouw van de Algemene Begraafplaats aan de Westergweg in Alkmaar

Monumentale graven tussen monumentale bomen

landschap weergegeven. In zachte tinten waterverf. Daarachter zien we rijzige bomen die doen denken aan Italiaanse cipressen. Een schets van een vredige andere wereld waar het schijnbaar goed toeven is...

Fons: "Natuurlijk begraven gebeurt zonder de bekende grafsteen. Als nabestaande krijg je gps-coördinaten. Die kun je op je telefoon invullen op Google Maps en zo vind je dan het plekje van je overleden dierbare. Je wordt ook zonder traditionele kist begraven, want alles moet opgaan in de natuur. Dat is trouwens sowieso al een wens van Moslims. Vandaar dat ook de Islamitische begraafplaats nog wordt uitgebreid met natuurgraven. En we willen graag een pluktuin. Een tuin met inheemse planten, waar het hele jaar door steeds andere bloemen bloeien. Die mag je dan zelf plukken om op de natuurbegraafplaatsen te leggen."

Onderweg naar een graf waar Fons een tijdelijk naambordje bij plaatst in afwachting van de steen, lopen we langs een indrukwekkende boom: "Dit is een Japanse esdoorn. Een man die hier altijd kwam om te wandelen, was helemaal gek op die boom en wilde er per se onder begraven worden. En dat is ook gebeurd."

Bekijk de monumentenpagina van de Algemene Begraafplaats op onze website

Iedereen mag hier begraven worden

Van oudsher heeft de begraafplaats een katholiek en een protestants gedeelte. Maar die indeling is allang niet meer zo strikt. Iedereen mag en kan hier begraven worden of zijn as laten bijzetten in de urnenmuur. Er is wel een Islamitisch deel, en sinds heel kort, dus de natuurbegraafplaatsen.

Op het van oorsprong katholieke deel van de begraafplaats staat een zwart geschilderde stalen klokkenstoel. Met bovenin de Mariaklok van de voormalige Dominicuskerk aan de Laat. De klok mag geluid worden op aanvraag bij uitvaarten. En hoewel dit een van oorsprong katholiek gebruik is, zijn het zeker niet alleen katholieken die hier gebruik van maken.

Al zijn hele werkzame leven werkt Fons Polman in de uitvaartverzorging: "Mijn vader was uitvaartverzorger in Oudkarspel, het dorp waar wij woonden. Dat was natuurlijk maar een klein dorp, dus daarnaast werkte hij nog als postbode. Maar zo rolde ik al vroeg in het vak. Vanaf mijn achttiende werkte ik al mee. Vervolgens ben ik nog jarenlang bij Dekker Uitvaartverzorging in dienst geweest. Totdat ik in 2010 de kans kreeg om hier te komen werken. Ik ben verantwoordelijk voor het beheer en de administratie van in totaal dertien begraafplaatsen in de gemeente Alkmaar. Mijn vaste werkplek is hier in Alkmaar, aan de Westergweg."

Het contact met de mensen is het leukst

"Wat ik het leukst vind aan dit werk, is het contact met de mensen. Ze komen hier om een graf uit te zoeken voor hun naaste en dan luister ik naar hun wensen rondom de uitvaart. Dat deel kende ik al vanuit mijn vorige werk. Maar wat hier nieuw is, en vooral ook iets van de laatste tijd, is dat er ook mensen een graf voor zichzelf komen uitzoeken. Waarschijnlijk ook omdat euthanasie vaker voorkomt. Maar daar schrik ik dan toch vaak wel van. En ook als er een kindje is overleden. Zoiets went eigenlijk nooit. Dat blijven moeilijke momenten."

Fons Polman in één van de ruimtes in het Poortgebouw. Nu ingericht als wachtkamer, maar vroeger een ruimte waar de overledenen de eerste nacht werden ondergebracht. Dit om zeker te weten dat er geen sprake was van schijndood.

De Mariaklok uit de voormalige Dominicuskerk heeft nu een eigen klokkenstoel op de begraafplaats.

"Wij werken hier met een groep van zes medewerkers van Stadswerk072. We faciliteren de hele uitvaart. De uitvaartverzorger regelt natuurlijk het inhoudelijke deel maar wij zorgen dat alles mogelijk wordt gemaakt. Mijn werk bestaat ook voor een groot deel uit administratie. Zo moet je voor iedereen die wordt begraven een officieel verlof tot begraven of cremen aanvragen bij de burgerlijke stand. Als er een steen komt, begeleid ik de steenhouwer op de begraafplaats. En wij moeten ook handhaven. Kijken of de stenen wel de juiste afmetingen hebben bijvoorbeeld. Maar ook dat de beplanting bij het ene graf niet over het graf van de buurman komt. Verder zijn we altijd met onderhoud bezig. En is er een uitvaart, dan ontvangen we de mensen bij de poort, we begeleiden ze naar het graf, we faciliteren een eventuele auladienst. En als de klok geluid moet worden, dan doet één van ons dat ook. Ja, daar hebben we wel even voor moeten oefenen."

Foto rechts: In de werkruimte van de beheerders staat een meer dan honderd jaar oude getekende plattegrond van het terrein.

Lees het volledige interview op erfgoedalkmaar.nl

Meer bekend over bottenvloer dankzij specialistisch onderzoek

Foto rechts:
De runderbotten
lijken in een
patroon gelegd
te zijn. Per
vakje met de
afgezaagde kant
boven of onder.

Nancy de Jong bij de bottenvloer aan de Achterdam 7. De vloer is
geconserveerd en blijft zichtbaar in de vloer aanwezig, bedekt door een
glazen vloer.

“Aan de slijtage kun je zien dat er met leren schoeisel overheen is gelopen”

Toen aan de Achterdam in Alkmaar een vloer werd gevonden van dierenbotten, wisten onze archeologen dat dit iets bijzonders was. Inmiddels weten we hoe bijzonder, dankzij het verdere specialistische onderzoek door onder meer een archeo-zoöloog. Wij noemden het forensisch onderzoek, maar dat is het in feite niet. Al lijkt het er best veel op. Joyce van Dijk van Archeoplan Eco vertelt: “Op een gegeven moment gaan die botjes tegen je praten.”

“Wij doen archeo-zoölogisch onderzoek. Dat betekent dat we botten onderzoeken uit archeologische opgravingen. En ja, eigenlijk doe je wel een beetje hetzelfde als een forensisch onderzoeker. Je onderzoekt waarom iets daar ligt, hoe het daar gekomen is, enzovoort. Er zijn ook inderdaad mensen met dezelfde opleiding die uiteindelijk voor recherchewerk kiezen. Maar het heet dus alleen forensisch onderzoek als het een link heeft met criminaliteit.”

“Bij Archeoplan Eco onderzoeken we vogelresten, resten van runderen, varkens en schapen of geiten. Ja, een schaap en een geit hebben nagenoeg hetzelfde skelet, die zijn lastig van elkaar te onderscheiden. Alleen de hoorns zitten op een andere plek op de schedel.

Klein wereldje

De Alkmaarse archeologen kwamen bij ons terecht via een collega specialist die zich vooral met hout bezighoudt. De archeologie is in feite maar een klein wereldje. We kennen elkaar allemaal vrij goed.”

En toen kreeg je dus het verzoek een hele vloer van botten te onderzoeken?

“Ja, dat is echt iets heel bijzonders. Meestal onderzoeken wij afval van voedsel. Maar zo’n bottenvloer is echt een uniek fenomeen. Ik wist wel van het bestaan, maar je komt het heel zelden tegen. We kennen het verschijnsel ook uit Engeland. En we hebben het vermoeden dat het in Nederland vooral in Noord-Holland voorkwam. Maar hoe het dan vanuit Engeland naar hier overwaaid, of misschien zelfs wel andersom, is niet bekend? En wie weet is het ook wel op verschillende plekken, los van elkaar zelf bedacht...”

Gebruikssporenonderzoek

Joyce nam een aantal los liggende botten mee naar haar laboratorium in Delft voor onderzoek: Eén van de dingen die me opvielen, was de slijtage op de bovenkant. Ik zei al dat de archeologie een klein wereldje is, toch? Ik had op dat moment toevallig contact met Cynthia Kromotaroeno die onderzoek doet naar gebruikssporen. Dus ik heb haar gevraagd of zij mogelijkheden zag om te ontdekken hoe de sporen op de botten waren ontstaan. Of ze kon zien of ze in contact waren geweest met hout, bijvoorbeeld. Misschien had er een houten vloer overheen gelegen?”

“Cynthia heeft vervolgens een experiment uitgevoerd op middenhands- en middenvoetsbeentjes van runderen, net als de botten in de vloer in Alkmaar. Die heeft ze tussen een aantal tegels gezet en vervolgens is ze er overheen gaan lopen met leren schoenen aan.”

De slijtage die daarbij ontstond, bleek overeen te komen met de slijtage op de botten van de bottenvloer. “We hebben dus het sterke vermoeden dat er over de botten aan de Achterdam gelopen werd,” vertelt Cynthia Kromotaroeno als we haar ernaar vragen.

“Bij onderzoek naar gebruikssporen kijken we naar de slijtage op archeologische objecten van onder andere bot, gewei, schelpen, steen en vuursteen. Om die sporen te zien hebben we in Leiden verschillende microscopen tot onze beschikking. Een stereomicroscoop (7.5x t/m 60x) en een metaalmicroscoop (100x t/m 200x). De slijtage bestaat in dit geval uit microscopische krasjes, glans en afronding van het oppervlak. Door experimenten te doen met bijvoorbeeld een zelfgemaakte bottenvloer, kunnen we de patronen van de slijtage van het experiment vergelijken met de slijtage op de archeologische objecten. Aan de hand daarvan kunnen wij herleiden met welk materiaal een object in contact is geweest en bij welke activiteit.”

De mens in de vijftiende eeuw

De leeftijd van de bottenvloer is bepaald met koolstofonderzoek. Joyce: “Uit de hoeveelheid koolstof die nog in organisch materiaal zit, kun je afleiden hoe oud het is. Dat heet C14-datering of koolstofdatering. En daarmee konden we vaststellen dat de botten waarschijnlijk uit de vijftiende eeuw komen.

Dus die vloer vertelt iets over de mens in de vijftiende eeuw in Alkmaar. Er zit weinig vlees aan deze botten. Het is afval bij het slachten van runderen. Dus het was waarschijnlijk vrij gemakkelijk in grote hoeveelheden verkrijgbaar. Maar wat deden ze ermee? Waarom juist hier en op deze manier? Ik kan me voorstellen dat de vloer werd gebruikt voor drainage, bijvoorbeeld na het slachten van vee. Vandaar misschien ook die bloedsporen die hier en daar zijn aangetroffen...

Of... hadden ze misschien gewoon een gat in de plavuizen vloer en zochten ze naar een goedkope oplossing?

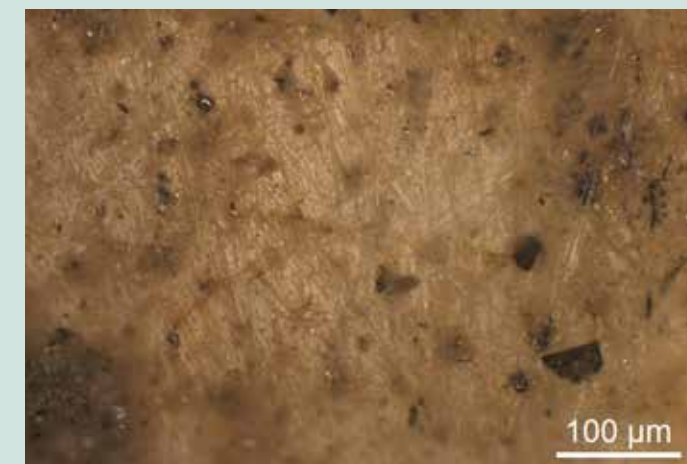
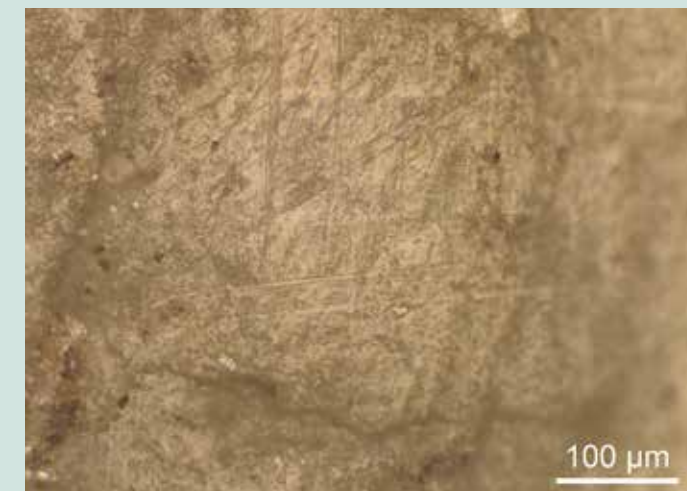
Hoe dan ook, dit is weer één van de vele voorbeelden van wat je allemaal met botmateriaal kan doen.”

Wel een heel specialistisch vakgebied, de archeo-zoölogie. Hoe kom je daarin terecht?

“Ik doe dit al bijna dertig jaar! Als kind was ik al gefascineerd door Egyptologie. In Zoetermeer bleek een zeer enthousiaste amateurwerkgroep bezig te zijn met archeologie, en daar heb ik me bij aangesloten. Dat vond ik zo leuk, dat ik naar Leiden ben gegaan om Archeologie te studeren. Eigenlijk meer een pretstudie, want er was nog nauwelijks werk in, in die tijd. Tijdens mijn studie heb ik me al gespecialiseerd in dierenbotten. Je komt daar met alle soorten materiaal in aanraking. En wat een ander met vuursteen heeft, had ik dus met dierenbotten. En als je je daar maar lang genoeg mee bezighoudt, dan gaan die botjes op een gegeven moment als het ware tegen je praten. Dat blijft fascinerend!”

Het belopen oppervlak op één van de botten

De gebruikssporen, 200 keer vergroot met een metaalmicroscoop. Boven: de botten die gebruikt zijn voor het experiment door Cynthia. Onder: de botten uit de Achterdam.

BIJZONDERE BODEMVONDSTEN

Schatten van de verdwenen kastelen

In de Oudorperpolder, waar je nu een groene oase vindt, stonden vroeger twee kastelen: De Nieuwburg en De Middelburg. Van deze indrukwekkende bouwwerken is bovengronds vrijwel niets meer terug te zien. Onder de grond bleven echter bijzondere sporen bewaard. In het Archeologisch Depot aan de Bergerweg staat een hele kast vol vondsten uit die tijd. Twee daarvan springen direct in het oog: een strijdhamer en een bronzen signaalhoorn.

Beide voorwerpen werden in 1971 opgegraven bij de resten van kasteel De Nieuwburg en waren de afgelopen drie jaar te zien in Kasteel Radboud. Nu zijn ze weer terug in Alkmaar.

Strijdhamer

De strijdhamer werd gevonden tussen de verkoolde resten van de toegangsbrug. Onze archeologen vermoeden dat hij is achtergebleven tijdens de verwoesting van het kasteel in 1517, toen het leger van Grote Pier door West-Friesland trok en de kastelen in Oudorp aanviel. Ondanks zijn bescheiden formaat was het een geducht wapen. De ribbels op de kop zorgden voor extra grip op het metaal, zodat je makkelijker een harnas kon doorboren. En de punt bovenop kon flinke schade aanrichten. Opvallend zijn ook

de twee dierfiguren op de hamerkop. Zijn het griffoenen, herten of leeuwen? Zelfs de archeologen zijn het daar nog niet over eens.

Signaalhoorn

De bronzen signaalhoorn werd gevonden in de gracht langs de voorburcht. Hij is vrijwel compleet en doet zelfs na ruim vijfhonderd jaar nog waarvoor hij ooit werd gemaakt. Tijdens de voorbereiding van een tentoonstelling in Kasteel Radboud werd uitgeprobeerd of de hoorn nog geluid gaf. En inderdaad: met de juiste techniek klinkt er nog altijd een krachtige toon uit. Waarschijnlijk werd de hoorn gebruikt om signalen uit te wisselen tussen De Nieuwburg en De Middelburg, die dicht bij elkaar lagen en elkaar zo konden waarschuwen voor gevaar.

Deze twee vondsten vertellen samen het verhaal van een roerige periode uit de Alkmaarse geschiedenis. Als tastbare herinneringen aan de mensen die hier leefden, werkten en vochten. Meer dan vijf eeuwen later brengen ze het verdwenen kasteelleven weer verrassend dichtbij.

(Dit is een combinatie van twee afleveringen van Vondst op Vrijdag) door Maartje Kramer, depotbeheerder

1 Strijdhamer 2 Marius Bruijn, de Kasteeldetective, test de zeven eeuwen oude signaalhoorn die gevonden is op het kasteelterrein van De Nieuwburg.

Strijdhamer en signaalhoorn te zien op Open Monumentendag

Benieuwd naar deze bijzondere bodemvondsten?

Op zaterdag 12 september zijn de strijdhamer en de signaalhoorn te bewonderen op de Erfgoedmarkt in de Grote Kerk. En mocht je ter plekke ideeën krijgen over de betekenis van de figuren op de strijdhamer? Dan nodigen we je van harte uit die met ons te delen.

Bezoek op 12 september ook het voormalige kasteelterrein van De Nieuwburg in Oudorp. Daar brengen een middeleeuws kampement, ridderworkshops, demonstraties en een audiotour het kasteelleven van toen weer tot leven. (Zie ook pagina 7).

TIP

Colofon

Erfgoed Magazine Alkmaar is een gratis uitgave van de gemeentelijke vakgroep Erfgoed Alkmaar.

Afbeeldingen Uit eigen collectie i.s.m. Regionaal Archief Alkmaar, Joop Elsinga, Ritske Velstra en Judith Flapper.

Opmaak & vormgeving Delta3

Druk ADC Nederland, 's-Hertogenbosch.

(Eind)redactie en interviews Judith Flapper, Allesinbalans.nu

Contact en tips voor de redactie erfgoed@alkmaar.nl

GRATIS abonnement Meld u aan op erfgoedalkmaar.nl voor de digitale nieuwsbrief. Mail naar erfgoed@alkmaar.nl voor het papieren magazine.

Voor uitgebreide artikelen en meer erfgoedverhalen erfgoedalkmaar.nl

Alles over regelgeving en subsidies alkmaar.nl

Erfgoed Alkmaar

